Kunstner-

Monografier

Julius Exner

JULIUS EXNER

JULIUS EXNER

EN BIOGRAFISK STUDIE

AF

P. V. ØRSTED

KØBENHAVN
J. C. STOCHHOLMS FORLAG
1903

S. L. Møllers Bogtrykkeri.

Sønderho Kro, hvor Prof. Exner bor hver Sommer.

Helt nede paa Sydspidsen af Fanø ligger Sønderho.

Den ligger ene og afspærret fra den store Verden i al sin hyggelige Søndagsfred. Fjernt i Øst skimter man den jydske Kyst, og i klart Vejr ses Ribe Domkirkes Taarn, men hele Udsynet er svøbt i en blaalig, svømmende Taage, der giver den et Skær af Uvirkelighed, og ingen stærke Farver, ingen brutale Lyde bryde den harmoniske Stilhed, der hviler over Huse og Klitter, over Mennesker og Dyreliv.

Byen og Stedet er som skabt for Mennesker med syge Nerver, for alle dem, som Livet og Tidsaanden har mærket, for dem, som fra Larmen og Stanken i de store Byer søge ud til Hvile og frisk Luft. Og dog finder man her ingen af disse Tidens Børn. Thi Sønderho har et godt og naturligt Værn, der

skræmmer denne Badegæsternes Invasion, der ved Sommertid som en Græshoppesværm falder ned over Jyllands Vestkyst fra Skagen til Esbjerg. Det er ingen Vold, ingen Grav, men den store, øde Hede.

Naar man fra Nordkystens moderne Badesteder i den gammeldags Dagvogn ruller mod Syd, ser man efterhaanden hvert et Civilisationens Tegn svinde. I Begyndelsen findes der endnu enkelte spredte Gaarde og Huse, men ogsaa de høre op, og snart er der kun Lyng og Sand og atter Lyng og Sand, saa langt Øjet naar.

Vejen, der fra først af var som enhver anden Vej, snævrer lidt efter lidt ind, Jordbunden bliver blødere og blødere, og for at Vognen ikke helt skal synke ned i det glidende Sand, er der bredt Lyng hen over Hjulsporene.

Af og til springer en Hare op, kigger nysgerrigt efter Vognen, og farer saa forskræmt hen over Heden, eller en Flok af de talløse Søfugle, som har deres Hjem i Klitterne, flyver skrigende hen over vore Hoveder.

Vognen skrumpler, støder og ryster, og efter i to samfulde Timer at være bleven skrumplet, stødt og rystet, ser man lige for sig Sønderho kullede Kirke og lave Huse. Der ligger Byen i stille Uberørthed mellem de hvide Klitter og lige ved det rullende Vesterhav. Pragtbygninger findes her ingen af og af Honoratiores saare faa. Der er jo Præsten og Doktoren, og saa om Sommeren, det forstaar sig, „den gamle Professor“.

Den gamle Professor kender hele Byen, og hele Byen kender ham. Han har set Børn fødes, voxe op, forlove sig og gifte sig

med somme Tider. Han kender dem ved Fornavn, han kender deres Huse ude og inde, han ved, hvor der findes Stuer med de morsomme gamle hollandske Fajancefliser, hvem der endnu har Nationaldragter og hvem ikke, — kort sagt, ingen Maler har nogen Sinde kendt sine Modeller, som Exner kender sine.

Søndag efter Søndag har han siddet i den smukke gamle Kirke. Nye Præster ere komne, ere blevne forflyttede eller døde, men den gamle Professor har de altid fundet paa sin vante Plads.

I de samme smaa Stuer i den vedbendklædte Kro har han boet Sommer efter Sommer i 27 Aar.

Naar Trækfuglene komme, kommer ogsaa han, det er saa selvfølgelig en Sag, at man kun behøver at sige, „nu er det Sommer“, saa ved man, at den gamle Professor er kommen, eller, „nu er den gamle Professor kommen“, saa ved man, at det er Sommer.

Dog den gamle Professor har ikke altid været gammel og heller ikke altid Professor, og vi vil derfor gaa 78 Aar og mere tilbage i Tiden og begynde med Begyndelsen.

Naar vi hvert Foraar glæde os over Exners Billeder paa Udstillingen, tænke vistnok de færreste paa, at vi rimeligvis kan takke den store Napoleon for denne Kunstnydelse og for, at Exners Billeder overhovedet hænge paa Charlottenborgs Vægge og ikke i Wien eller Berlin. Saaledes forholder det sig imidlertid sandsynligvis alligevel.

G. Saloman, Portræt af Exner i 18 Aars Alderen.

De urolige Tilstande, som Napoleonskrigene skabte i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, var det nemlig, som bevægede Exners Fader til fra sin Hjemstavn i Bøhmen at ty til det lille fredelige Danmark, hvor han, som var en flink Musiker, fik Ansættelse som Hoboist i „Kongens Regiment“.

Er Exner end saaledes paa fædrene Side af udenlandsk Oprindelse, saa er til Gengæld hans mødrene Slægt ægte dansk, idet hans Moder var af gammel vendsysselsk Bondeæt.

Han var sine Forældres første Barn og blev født d. 30te Novbr. 1825. I Tidens Løb fik han 4 Søskende, en Søster og tre Brødre, af hvilke den ene er den tidligere Inspektør ved Vaisenhuset G. A. Exner, medens de to andre Brødre, som vare Musikere, begge udvandrede til Sydamerika, hvor den ene kort efter døde, medens deu anden blev kejserlig brasiliansk Kapelmusiker.

Som saa mange betydelige Mænd synes Exner at have arvet sine Evner efter sin Moder. Denne var en udmærket begavet, højsindet Kvinde, dybt religiøs, men ved Siden deraf livlig og æstetisk interesseret. Med sin overlegne Karakter prægede hun Hjemmet, saa at dette, til Trods for trange Kaar, blev et Hjem, hvor der ogsaa var Plads for aandelige Interesser og hvor Sønnerne allerede som smaa modtog Impulser, der blev af Betydning for hele deres følgende Liv.

Navnlig mellem den lille Johan Julius og hans Moder var der den inderligste Samfølelse. Han var af en stille, noget tungsindig Natur, blød og kærlig, og Moderen sagde ofte, at hun aldrig havde kendt noget Barn, der var saa let at opdrage.

Lysten til Tegning vaagnede tidligt hos Drengen. Allerede i Skoletiden malede han Billeder med Vandfarve. Motiverne til disse vare udelukkende hentede fra Bibelhistorien og Fædrelandshistorien. Selv har han i sin Tid berettet om disse sine første Kunstnerforsøg i et Brev til Maleren Dalsgaard: „Jeg havde saadan en Lyst,“ skriver han, „til at lave Billeder, at jeg hentede mig mangen en Lussing, naar jeg i Skoletimen begyndte at male op paa Tavlen i Stedet for at regne. Men allerede i Skoletiden

blev det mig for simpelt at male med Vandfarve, jeg vilde male med Olie; for at tilfredsstille denne Lyst rev jeg Farver i simpel Linolie hos en Urtekræmmer som jeg kendte, og med dette Materiale malede jeg paa glathøvlede Træklodser, som jeg fik hos en Snedker."

Moderen havde tidligt Øje for hendes Søns spirende Kunstnerbegavelse og erklærede, halvt i Spøg, halvt i Alvor: „Der er ikke Tale om andet, Julius bliver Kunstner, og jeg ser i Aanden, han kommer til at bo paa Akademiet og bliver Professor."

Spaadommen slog til, men Begyndelsen var, som for saa mange Kunstnere, trang nok.

Til at lade ham uddanne til Kunstner var der ikke Raad, og han blev derfor foreløbig anbragt i Malerlære, medens han dog samtidig besøgte Kunstakademiets Skoler.

Hans Mester var den bekendte Malermester og Informator ved Kunstakademiets Modelskole C. P. Kongslev, en elskværdig og venlig Mand, der selv i sine unge Dage havde drømt om at gaa Kunstnervejen, og hvis Værksted laa i det Thottske Palais, hvor den Gang ogsaa den Moltkeske Malerisamling havde lejet Lokale. En af de andre Lærlinge hos Kongslev og den, som Exner nærmest sluttede sig til, var den senere saa bekendte Skuespiller Wilh. Wiehe.

Efter at Exner i to Aar havde besøgt Kunstakademiet, naaede han at blive Elev paa Modelskolen.

Imidlertid var hans Kaar meget trange, og han var tidt greben af dyb Mismod, navnlig dog fordi han, som saa mange vordende Kunstnere, var fyldt af Tvivl om sin egen Kunstner-

begavelse, og havde han ikke haft sin Moder at ty til med sine Sorger og alle sine Betænkeligheder, vilde maaske hans Melankoli have taget Overhaand, men hos hende var der altid Trøst og Raad at hente, og i Hjemmet tilbragte han hyggelige Aftener. Sammen med sine Søskende dannede han en Kvartet, i hvilken han selv spillede Violin. Hele Familien var meget musikalsk, og de yngre Brødres Venner samlede sig der, — saaledes var i senere Aar Komponisten P. Heise en jævnlig Gæst i Huset.

Historiemaleren J. L. Lund var imellem Exners Lærere, og denne dygtige Kunstner, som altid omfattede sine Elever med stor Interesse og havde et vaagent Øje for de Muligheder, der spirede hos dem, viste ham megen Venlighed og sørgede for, at han blev fritaget for de sidste Aar af Læretiden hos Kongslev.

I nogen Tid arbejdede nu Exner under Lunds og senere under Eckersberg direkte Vejledning, samtidig med at han gennemgik Akademiet, hvor han i 1843 vandt den lille og i 1845 den store Sølvmedaille.

1844 udstillede han første Gang paa Charlottenborg. Hans Debutarbejde forestillede et Parti af Kunstakademiets Figursal, men vakte, som rimeligt var, ingen særlig Opmærksomhed.

I 1847 vandt han den Neuhausenske Præmie for et Dameportræt, og han malede i det hele i denne Periode adskillige Portrætter, dog vistnok nærmest tvungen dertil af økonomiske Grunde, thi hans eneste Stræben var at blive Historiemaler. Han fik ogsaa et enkelt Maleri med Motiv fra Nordens Historie „Thyra Danebod forsøger at formilde Gorm den Gamles Vrede,“ færdigt 1849, og som et ret lovende Ungdomsarbejde blev det indkøbt af den kongelige Malerisamling.

„Jeg havde,“ skriver han i det ovenfor omtalte Brev til Dalsgaard, „faaet en ulykkelig Lyst til at være Historiemaler og syntes, at en Figurmaler uden dette ikke opfyldte sin Bestemmelse. Jeg tænkte ikke paa, at for at frembringe et dygtigt Historiemaleri, var det nødvendigt først at kende Nationen gennem dens Folkeliv; thi blot at læse Historie uden at kende dette, kan næppe frembringe noget folkeligt Historiemaleri — maaske højst et talentfuldt Kostymebillede.“

Et og andet Genrebillede fik Exner dog ogsaa færdigt i denne Tid, derimellem et med et Motiv, som han i senere Aar vendte tilbage til, nemlig: „En gammel Mand, som forsegler et Brev“.

„Men selv,“ fortæller han, „betragtede jeg disse Billeder som Biting. Jeg tænkte ikke paa, at de just anviste Vejen, jeg skulde gaa. Hvad der alligevel gjorde, at jeg under Historiebillederne modnedes som Genremaler, var dette, at medens jeg kun havde Hovedet fuldt af Middelalderen, saa blev mit virkelige Liv for en stor Del levet ude paa Landet mellem Bønderne.

Jeg blev snart Kammerat med dem og tog med Liv og Lyst Del baade i deres Arbejde og deres Lystighed, og paa denne Maade lader det sig forklare, at jeg gjorde Springet fra Historiemaler til Genremaler, i Stedet for at jeg havde tænkt mig det omvendte.“

Hele denne Periode blev imidlertid levet under meget trange Kaar, og det var kun ved Hjælp af en højsindet Mæcen, at Exner kom ud af sine fortrykte økonomiske Forhold. Denne Hjælper i Nøden var Grev Frederik Knuth til Knuthenborg.

En gammel Amagerkone, som tæller sine Penge.

Om sit første Møde med denne Mand fortæller Exner selv: „Meget forknyt og tvivlraadig gik jeg en Dag tidlig i Foraaret 1850 op til ham for at vise ham Skitsen til Marsk Stigs Døtre.“ (Et Historiemaleri, som Exner i nogen Tid havde syslet med Forarbejde til.) „Jeg kendte ham slet ikke, og dog tog han saa venligt imod mig. Maaske mit forknytte og undselige Væsen bidrog til at vække hans Interesse, nok er det, han gav mig Bestilling paa at male et Billede efter Skitsen samt Løfte om 500 Rdl., naar det var færdigt; og endnu større Godhed viste han mig, idet han gav mig frit Atelier og overlod mig to Værelser i sin Bolig i Bredgade, hvor jeg opholdt mig paa tredie Aar.“

I Aarenes Løb blev Forholdet til den Knuthske Familie meget venskabeligt. Et Medlem af den, Grev Fritz Knuth fra Holtegaard, sluttede sig særligt til Exner og besøgte ham tidt i hans tarvelige Hjem. Ogsaa Exners Moder satte Grev Knuth meget højt, og man kunde undertiden træffe ham ude i hendes Køkken, hvor han paa det livligste underholdt sig med hende, medens hun lavede den tarvelige Middagsmad.

Marsk Stigs Døtre kom paa Udstillingen i 1851, men først med Aaret 1852 kom Gennembruddet i Exners Produktion. Han udstillede i dette Aar, det fortrinlige Folkelivsbillede: „En gammel Amagerkone, som tæller sine Penge.“ Der er en udmærket Karakteristik i dette Billede og en solid Formgivning. Bl. a. ere Hænderne aldeles fortrinligt malede. Ligeledes er det gamle, rynkede Ansigt, vejrbidt ved mange Aars Ophold i fri Luft, udført med stor Dygtighed og kærlighedsfuld Omhu.

Bedst af alt er dog maaske Øjnene, — man ser gennem det

Blik, hun fra Siden kaster hen paa de resterende Sild i Kurven, hvorledes hun i Tankerne sammenligner deres Antal med Skillingerne i Haanden. Det er intet indviklet Bogholderi, hun fører, men efter det tilfredse Udtryk i Ansigtet at dømme, ser det ud til, at hun er vel fornøjet med Regnestykkets Resultat. Ved Siden af hende staar den rygende Kedel og Kaffekoppen til Løn for Dagens Anstrengelser.

Modellen til dette Billede var en gammel Amagerkone, som Exner tilfældig havde truffet paa Gaden og som fra først af tog hans Forslag om at sidde Model for et Billede meget unaadigt op og med den disse Koner medfødte, energiske Veltalenhed gav den unge, forlegne Kunstner en saadan Omgang, at der samlede sig et helt Opløb omkring dem, og selvfølgelig tog Tilskuerne Parti for „den skikkelige Kone“ imod „den unge Laps“. Da han senere igen en Gang traf hende, lykkedes det ham dog mod Løftet om 3 Mark i Timen at bevæge den brave Kone til, om end efter svære Betænkeligheder, at love at sidde Model, men endnu da hun stod paa Trappen til Exners Bolig, var hun parat til at vende om igen, thi hun havde, som hun senere fortalte Kunstneren, Fornemmelsen af, at det var det rene Daarskab hun indlod sig paa.

Billedet blev købt af den kongelige Malerisamling, til hvis bedste Prydelser det den Dag i Dag hører. Allerede dette Billede vakte i høj Grad Publikums Opmærksomhed for Kunstneren, men dog ikke nær den Opsigt som det, Exner Aaret efter udstillede og som paa en Maade blev en af Mærkepælene i dansk Kunst Historie, idet det var det første Billede med Motiv fra

nordisk Folkeliv, som vandt enstemmig Anerkendelse saavel hos Publikum som i Pressen, og derved tilkæmpede Kunstneren sig en Sejr, ikke alene for sig selv, men for hele den Kunstretning, han tilhørte.

Besøget hos Bedstefaderen.

Det var dengang, som saa ofte senere, bevægede Tider indenfor den danske Kunst. Publikum og Presse var begge delt i to skarpt afgrænsede Lejre. Paa den ene Side stod Høyenianerne, opkaldt saaledes efter deres Fører, den lærde, talentfulde men ensidige Kunstkender og Kunsthistoriker Niels Høyen, som

kæmpede med begejstret Iver for sin Ide, Skabelsen af en national dansk Kunstskole med Æmner fra dansk Natur og dansk Folkeliv. Hans Talerør var hovedsagelig „Fædrelandet“, og der var til Støtte for hans Tanke dannet en særlig Forening „Selskabet for nordisk Kunst“, for hvilken han selv var Formand.

Den anden Retnings Mænd, som kaldtes „Jøderne“, eller „De brunette“ som Modsætning til Høyenianerne, „De blonde“, mente, at man ikke burde stænge Døren for Paavirkning udefra. Af Forkæmpere for dette Parti maa særlig nævnes Goldschmidt i „Nord og Syd“ og Redaktøren af det dengang endnu indflydelsesrige og udbredte Blad „Flyveposten“ Eduard Meyer, — den daværende Presses „enfant terrible“, af hvem Hostrup som bekendt i „Mester og Lærling“ har leveret et vistnok veltruffent Portræt.

Mellem Kunstnerne regnedes Roed, Konstantin Hansen, Vermehren, Dalsgaard, Marstrand, Skovgaard og Exner for den nordiske Kunstretnings mest lovende Tilhængere, medens „De brunette“ særlig gouterede Schleisner, Monies, Kjærschou og Niels Simonsen.

Tiden har altsaa hovedsagelig givet Høyen Ret. Medens Navnene paa „Jødernes“ Favoriter ere ved at gaa i Forglemmelse, regnes endnu Førerne for den nordiske Retning imellem vore bedste Mænd indenfor Kunstens Verden.

Det er dog mere Personerne end Principperne, der har vundet denne Sejr, thi senere Tiders Erfaring har vist, at en frisk Impuls fra fremmed Kunst har haft en gavnlig og fornyende Indvirkning paa vort hjemlige Kunstnersamfund. Den Tids Kamp er glemt, andre Synspunkter have gjort sig gældende, og Striden mellem

Episode af et Gilde paa Amager.

gammelt og nyt, som aldrig hviler, og sagtens aldrig vil hvile, staar nu om ganke andre Dogmer og Personer.

Det er imidlertid ikke uden Interesse i Datidens Blade og Tidsskrifter at læse Udtalelser fra denne vor første Kunst-

En lille Pige lader en Gammel Mand lugte til en Rose.

krigs Dage, som f. Ex. følgende i „Flyveposten“ for 1851: „Blandt de heldigere Arbejder i Landskabsfaget fortjener endnu særlig at fremhæves flere af Justitsraad (!) Møller, Rohde og Schovelin; blandt de mindre heldige derimod P. C. Skovgaards

Parti af Klinteskoven, der har mere tilfælles med et Dekorationsmaleri end med et gennemført Kunstværk.“

Det Billede af Exner, som vandt den første, afgørende Sejr for den nordiske Kunst, var ikke stort af Dimensioner, ikke sensationsvækkende af Motiv, det var den lille yndefulde Idyl „Besøget hos Bedstefaderen“, et Billede, som nu alle kender, og som er spredt over Landet i Tusinder af Gengivelser.

Det tjener selvfølgelig i høj Grad til Billedets Ære, at det, skønt det var saa lille og beskedent af Dimensioner, dog formaaede at vække en saadan Opsigt, som det faktisk gjorde.

Publikum flokkedes om det i store Skarer, Akademiet tilkendte det enstemmigt Udstillingsmedaillen, og Bladene flød over af Lovtaler, selv de mod den nordiske Kunstretning ellers fjendtlige, som hjalp sig over det vanskelige Dilemma ved til Lovprisningerne at føje: „Vi vide ikke, til hvilken Kunstretning Hr. Exner hører.“

Billedet fortjente i høj Grad denne Succes, thi man skal have vanskeligt ved at finde et mere indtagende og yndefuldt Genrebillede end dette, fortrinligt som det er i Retning af Komposition og lysende af en elskværdig, ungdommelig Naivitet.

Nu var de trange Tider forbi, og fra den Dag „Besøget hos Bedstefaderen“ blev ophængt, til den Dag i Dag har Exner været Publikums erklærede Yndling, og ikke uden Grund. Han smigrer aldrig bevidst for det, men han har haft den Lykke, den største en Kunstner kan have, at hans egen Smag er faldet sammen med hans Publikums og at begge forstaar hinanden.

Exner hvilede dog ikke paa sine Laurbær. Allerede Aaret efter udstillede han et af sine Hovedværker: „Episode af et Gilde paa Amager,“ et figurrigt, interessant og betydeligt Arbejde, som skønt det er fuldt af udmærkede Detailler, dog paa Grund af Exners fremragende Kompositionsevne føles som et sjældent harmonisk og afsluttet Hele.

Nydelig er især Midtergruppen i dette Billede med en lille Amagerpige og en stor Hund. Barnet har faaet en Kringle, som hun holder fast trykket ind til sig ligesom for at skærme den mod Hunden, der paa det bedste søger at insinuere sig hos den lille for ogsaa at faa sin Part af den fede Bid.

Dette Billede gjorde om muligt endnu mere Lykke end „Besøget hos Bedstefaderen.“

Exner havde opdaget Amager, opdaget, hvilke Skatte det gemte for en Folkelivsmaler, og opdaget det endnu i rette Øjeblik, thi nu, blot 50 Aar derefter, hvad er der nu tilbage af Folkeliv og Folkedragter?

Ganske vist, paa vore Gader og Torve ser vi endnu Amagerkoner i en Slags Nationaldragt, men den bæres nærmest kun som Skilt, og hvad Mændene angaar, er det snart en Menneskealder siden, at de sidste Pludderbuxer viste sig paa Københavns Gader.

Hist og her gemmes der vel endnu Nationaldragter i Kister og Skabe, men de fleste ere vandrede til Antikvitetshandlere og Maskeradegarderober. En Lykke var det derfor, at Exner, endnu medens det var Tid, fik Lejlighed til at studere og bevare for Eftertiden det rige og maleriske Folkeliv, som endnu i hans

Ungdom trivedes paa den lille Ø, der laa saa tæt op ad Hovedstaden og dog var forholdsvis ukendt af dens Beboere.

Han blev som hjemme paa Amager, navnlig i Hollænderbyen, hvor han en Tid indlogerede sig hos en af de større Bønder; til en Begyndelse til stor Forbavselse for Beboerne,

Besøg hos den Nydøbte af smaa Fættere og Kusiner.

som kun kendte Begrebet Maler som professionel Maler og ikke forstod, hvad Exner vilde i en By, hvor der allerede fandtes to Malere i Forvejen. Men snart lærte de ham bedre at kende, han blev indbudt til deres Gilder og var overalt en kærkommen og hædret Gæst. Hans jævne, ligefremme Væsen vandt ham

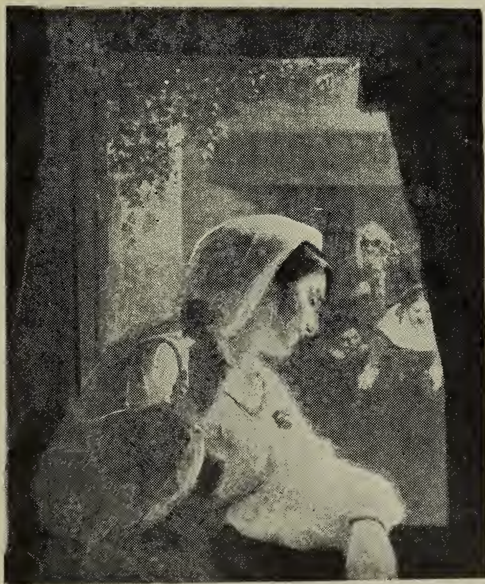

Et Gilde i Hedeboegnen.

Venner alle Vegne, Bønderne betragtede ham tilsidst næsten som en indfødt Amager, og da de hørte om det Ry, som hans Billeder nød inde i den store By, med hvilken de var i daglig Handelsforbindelse, følte de deres Lokalpatriotisme smigret, thi de betragtede ham allerede som i særlig Grad deres specielle Maler.

En stor Sorg var det for Exner, at hans kære Moder ikke oplevede den Glæde at se ham fuldt anerkendt som Kunstner, idet Døden bortkaldte hende i 1853, kun 14 Dage før „Besøget hos Bedstefaderen“ kom paa Udstillingen, men hendes Tro paa hans Talent, som hun var den første, der havde opdaget, var saa stærk, at hun gik i Døden med fuld Forvisning om, at Anerkendelsen maatte komme.

Hans Fader døde af Kolera i 1857, og af samme Sygdom bortkaldtes samtidigt en trofast Veninde, som han i Tidens Løb havde vundet sig, Komponisten Hartmanns Svigermoder, den elskværdige Fru Zinn, i hvis Hjem han var truffet sammen med mange af Tidens Berømtheder som N. W. Gade, H. C. Andersen o. fl.

En Karnevalscene.

Nu fulgte hele den Række af elskværdige og udmærkede Folkelivsbilleder, som vi alle kende: „En gammel

Slutningen af et Gilde.

Mand, som lugter til en Rose, som et Barn rækker ham," „Besøg hos den Nydøbte af smaa Fættere og Kusiner," „En Hvedebrødsmand," „Den lille Rekonvalescent," „Blindebuk" o. s. v., dels med Motiver fra Amager, dels fra Hedeboegnen, hvor Exner ogsaa havde erhvervet sig Venner og hvor han tidt opholdt sig længere Tid ad Gangen. Her malede han bl. a. det dygtige og figurrige Billede, „Et Gilde i Hedeboegnen."

Første Udarbejdelse af Sorteperspillerne.

Amager svigtede han dog ingenlunde. Baade Sommer og Vinter tog han tidt Plads i en af de kendte Dagvogne og besøgte sin Kunsts oprindelige Domæne. Med Motiver herfra malede han i 1860 en Slags Pendant til Amagergildet, nemlig „Slut-

Sorteperspillerne.

ningen af et Gilde“, som ved Siden af Exners sædvanlige Fortrin i Retning af Komposition og Evne til at fortælle, udmærker sig ved den fortrinlige Maade, hvorpaa en vanskelig malerisk Opgave er løst. Scenen for Billedet er en Gildesal, smykket paa landlig

Vis med Guirlander og Lys i de primitive Trælysekroner. Det er henimod Morgenstunden og Luften i Salen er tung af Tobaksrøg og Mados. Den ene Spillemand er, overvældet af Træthed, ved at falde i Søvn, og en lille Pige hviler trygt sovende med sit Hoved i den ældre Søsters Skød. Med Huerne ned i Nakken og Piberne i Munden svinge Karlene de udasede Piger endnu en Omgang, men Benene lystre kun vanskeligt og Ansigterne se forsvirede og trætte ud. I Baggrunden hælder en Pige et Krus Øl ned ad Nakken paa en Karl, som sidder foroverbøjet og halvsovende. Lysene oser og flakker og kan knap brænde i den tunge Luft, men ud til Haven staar Døren aaben, og man ser det kølige, friske Morgenlys hvile over Træer og Græs. Saa for-

Udenfor Kirkedøren i Leksand, Dalarne.

trinlig er Modsætningen mellem det kunstige Lys og Dagslyset gjort, at man synes man ligefrem kan smage Forskellen mellem Salens lumre Atmosfære og den dugfriske Renhed, der gennemstrømmer Luften i den stille Morgen. Dette Billede er i malerisk Henseende vistnok Exners betydeligste Arbejde.

I 1867 erholdt Kunstneren Akademiets Stipendium for to Aar og begav sig sammen med en af de Kunstnere, han havde knyttet sig nærmest til, Gotfred Rump, til Italien. Rejsen gik over Venedig, hvor han malede et Gondolbillede, til Rom. Her levede han Vinteren over og malede bl. a. „En Karnevalscene.“

Senere rejste han til Neapel sammen med Rump og Maleren Kapt. Hammer. Hjemrejsen gik over Schweiz, hvor han slog sig ned for nogen Tid i Grindelwald, og malede et Billede „Schweizerpigen,“ og derfra over Paris til København.

Denne lange Udenlandsrejse havde ikke bragt Exner noget særligt Udbytte. Han var altfor national af Temparement og Tilbøjelighed til at fæste Rod andre Steder end i Danmark.

Af andre Rejser har Kunstneren foretaget et Par Studieture til Sverig, hvor han bl. a. i Dalarne har malet et betydeligt og figurrigt Arbejde: „En Søndag udenfor Kirkedøren i Leksand,“ men fra disse Rejser vendte Exner altid tilbage til sit Fædreland med forøget Kærlighed til dets Natur og dets Folkeliv, af hvilket han var en saa forstaaende og begeistret Fortolker

I 1863 udstillede han „Sorteperspillerne“, en livfuld Komposition med Figurer i omtrent naturlig Størrelse. Billedet forestiller tre Piger og en Karl, som en Sommerdag more sig med at spille „Sorteper.“ Det kritiske Øjeblik er kommet, der

er kun to Kort tilbage og det ene er „Sorteper.“ Karlen har lagt dem op paa Bordet, og en af Pigerne sidder tøvende med Fingeren hævet for at trække det ene af Kortene, — men hvilket? En anden af Pigerne staar med en sværtet Prop i Haanden, parat til at dekorere den uheldige Spiller. Hun under aaben-

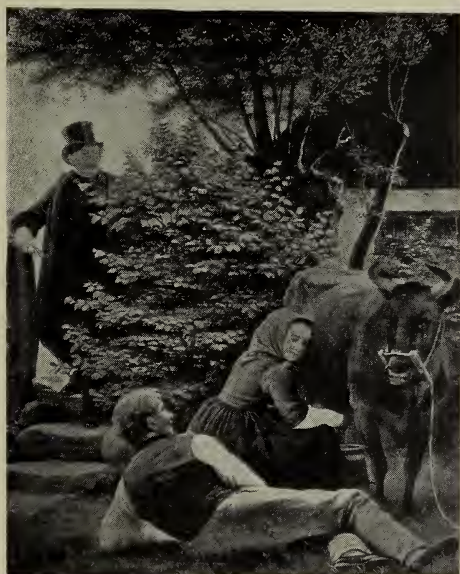
Blindebuk.

bart bedst Karlen at blive den, som Spasen gaar ud over. Situationen er her, som altid i Exners Billeder, givet med stort Liv — han er en Mester i at fortælle. Billedet, som ved dets Udstilling vakte megen Interesse, købtes af den kongelige Malerisamling.

Samme Aar, som det var udstillet, ægtede Kunstneren Frk. Inger Henriette Sophie Ringsted. I sit Ægteskab har han tre

Den lille Rekonvalescent.

Chr. Winther paa en Spadseretur.

Børn en Datter og to Sønner, af hvilke den ene er Maler og har taget fast Ophold i Rumænien, hvor han har Statsansættelse ved Dekoreringen af de rumænske Kirker. For et Par Aar siden aflagde Exner ham, til Trods for sin høje Alder, et Besøg i Rumænien, hvis fremmedartede Folkeliv det interesserede Kunstneren i høj Grad at iagttage, selv om Tiden ikke tillod ham at gøre Studier dernede.

De smaa Naboer.

I Aaret 1867 udstillede Exner blandt andet „Den lille Rekonvalescent,“ et Billede af en egen fin og indtagende Ynde. Den lille Pige er første Gang kommet op efter sin Sygdom. Bleg og sart sidder hun mellem bløde Puder, tilbagelænet i den

gamle Halmstol; Moderen, som har været beskæftiget med at vinde Garn, staar ved Siden af Sygestolen med et Garnnøgle i sin Haand. Barnets Bedstemoder er kommet i Besøg og har medbragt et Kræmmerhus med „Godter,“ som den lille Pige holder i sine spinkle, hvide Hænder, medens hun kaster et halvt

Frierens Besøg.

træt, halvt nysgerrigt Blik ned i Posen. Udenfor Døren i Solskinnet sidder en tyk Dreng, den lille Patients diametrale Modsætning, og gnaver paa et Æble.

I 1869 malede Exner paa Bestilling af Orla Lehmann et Billede, som i Motivvalg adskilte sig noget fra hans øvrige

Fanøboere more sig i Kunstnerens Fraværelse over hans Maleri.

Moder med to Børn.

Produktion. Det blev malet som et Led i en Billedcyclus, som den bekendte Politiker Orla Lehmann lod udføre af danske Digtere i genreagtige Situationer. Maaske var det et Tilfælde, maaske en Tanke, at Exner kom til at male Chr. Winther, men var det et Tilfælde, var det i alt Fald et lykkeligt, thi der er i Virkeligheden et nært Slægtskab mellem Træsnittenes For-

fatter og Exner. Opgaven løstes paa den heldigste Maade, og Billedet blev sammen med Dalsgaards Blicherfremstilling et af de bedste i hele Samlingen.

I 1873 udstilledes den lille yndefulde Idyl, „De smaa Naboer,“

Den forstyrrede Middagshvile.

som i al sin elskværdige Naivitet er en ægte Repræsentant for Exner.

Aaret 1878 betegner for saa vidt et Vendepunkt i Exners Liv, som det var i dette Aar han aflagde sit første Besøg paa

Fanø, den Ø, som skulde blive hans kære fremtidige Sommerhjem.

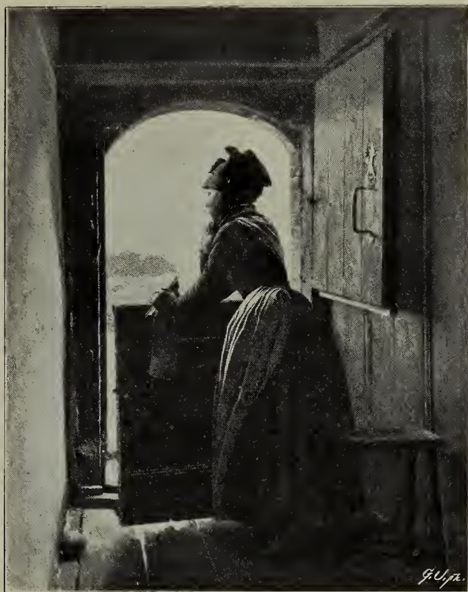
Det var et nyt Terræn, Kunstneren med lykkeligt Blik her havde opdaget. Medens der var ved at „gaa København“ i Amager, havde navnlig det sydlige Fanø bevaret sig forholdsvis

En Opdagelse.

uberørt af Civilisationen, og det var saa at sige en uopdyrket Mark, Kunstneren her forefandt.

Resultaterne lod ikke længe vente paa sig. Allerede Udstillingen 1879 bragte det morsomme Genrebillede: „Fanøboere, som i Kunstnerens Fraværelse more sig over hans Arbejde.“

Fanøpige ved en Laage.

1882 kom det ikke mindre fornøjelige: „En Opdagelse," hvor en lille troskyldig Fiskerdreng, som aabenbart mindst af alt egner sig til postillon d'amour, afleverer et Kærestebrev til Faderen i Stedet for til Datteren, til stor Moro for de skadefro Søstre. Denne Fejltagelse giver dog næppe Anledning til nogen tragisk Konflikt, thi Faderen ligner aldeles ikke en af de traditionelle „grumme Fædre."

Slag i Slag fulgte nu „Marinere paa Landlov", „Præsentation for en Kender," som indkøbtes af Kongen, „En brevskrivende Fanøpige", „Et Telegram", „To Fanøpiger i Klitterne", „Sangøvelse i Skolen" og mange andre.

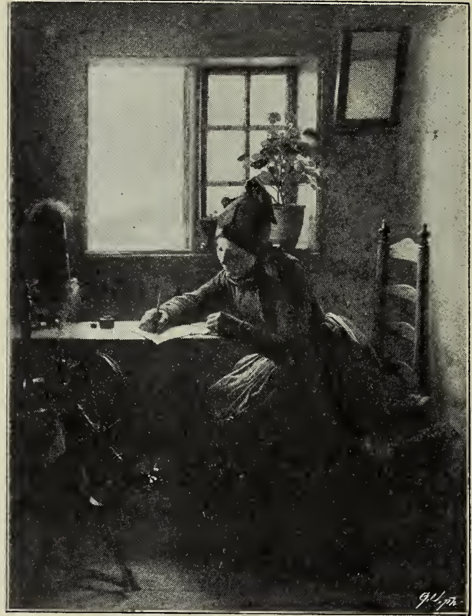
I alle disse Billeder viser Kunstneren sig lige frisk, lige opfindsom. Der er aldrig noget søgt, noget anstrengt over Valget af Motiver, Ide-

Børn more sig med en Harmonika.

erne myldrer ind paa ham, Kunstneren er aabenbart et Stykke af en Digter.

Lige indtil dette Aars Udstilling har vi set Prøver paa denne Exners sjeldne Evne til at fortælle gennem sine Billeder. Der var bl. a. udstillet et Billede, som forestillede et Besøg af en købstadklædt Dame i et Fanøhjem. Der er kun tre Figurer i Billedet: Damen, en middelaldrende Fanøkone og hendes lille Datter. Den Fremmede har aabenbart lige rettet et Spørgsmaal til den lille Pige, hvor gammel hun er eller lignende. Den lille trykker sig ind mod Moderens Skørter og skæver med et halvt skælmsk, halvt undseligt Blik hen til Damen, som hun aabenbart har Lyst nok til at komme i Lag med og som hun sikkert, naar de først ere blevne bedre Bekendte, ikke vil lade mangle

En brevskrivende Fanøpige.

En Fanøpige, som læser et Brev.

Svar paa Tiltale. Moderen ser ned paa Datteren og siger aabenbart noget lignende som: Ih, men to de va da sært, som Do bær Dig te.

Hele Situationen og Sammenspillet mellem de tre Personer

Præsentation for en Kender.

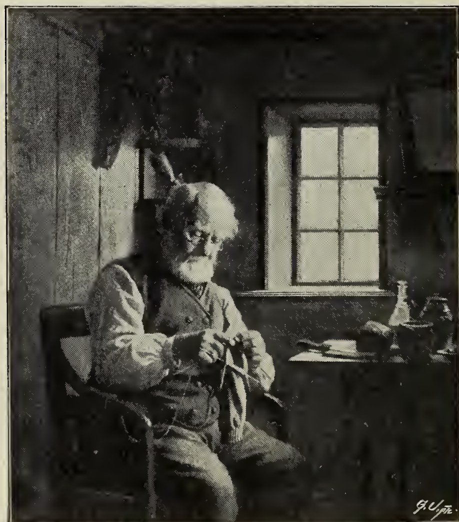
er givet med den Klarhed i Fortællingen, som Exner raader over i saa enestaaende en Grad.

Ved Siden af sine Genrebilleder har Exner et særligt Felt, som han dyrker med lige saa meget Held om end med mindre Iver. Det er Interiørmaleriet.

Bruden pyntes, Amager.

Navnlig af de gamle interessante Fanøstuer med de smaa Ruder, de hollandske Fajancefliser paa Væggene, de gammeldags Møbler, Bilæggerovnen og et Bornholmerur i Hjørnet, har han leveret Billeder, som ved deres naturtro og kærligheds- fulde Udførelse i Fremtiden vil have ikke alene kunstnerisk Værdi men ogsaa kulturhistorisk Interesse. —

En gammel Mand, som strikker.

Paa Udkig.

Foruden den direkte Betydning, som Exners Billeder har haft ved deres Udstilling paa Charlottenborg og Galleriet, har de en andenhaands Betydning, som er mindst lige saa stor, ja maaske større.

Naar man, endnu saa sent som i Halvtredserne, kom ind i mindre Hjem paa Landet og for saa vidt i Byerne med, saa man paa Væggene kun daarlige, væsentlig tyske Farvebilleder,

Kammerater.

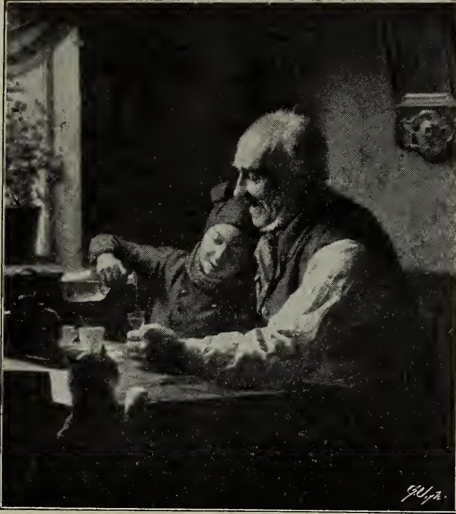
mange stammende fra det berømte Neu Ruppin og i Regelen forestillende en eller anden overnaturlig skøn Dame, med sorte Lokker, Karmin paa Kinderne, et stereotypt Smil paa Læben og iført et farvestraalende Klædebon. Enkelte mere fremskredne

En lille syg Pige.

havde maaske som yderligere Væggeprydelse et Billede af Napoleon den Store eller et daarligt Litografi af Frederik VI.

Den overordentlige Popularitet, som Exners Billeder saa hurtigt naaede, indgav imidlertid en driftig Litograf den heldige Tanke at reproducere disse ad litografisk Vej, og snart vare

Bedstefaders Snaps.

disse Gengivelser spredte over hele Landet i Tusinder af Exemplarer, ja de vandt en saadan Udbredelse, at de tyske Billedforhandlere, der ikke mere fandt Afsætning for deres Kunstværker, som de praktiske Folk Tyskerne ere, hurtig gav sig til at eftergøre de danske Litografier efter Exners Arbejder, for igen at erobre den tabte Plads paa Markedet tilbage. —

Den folkeopdragende Gerning, Exners Billeder derved kom til at øve, kan vanskeligt overvurderes; utallige Barneøjne har gennem dem modtaget det første Indtryk af Kunst og derved faaet deres Interesse for denne vakt for hele Livet.

Vi have nu, om end kun i spredte Træk, fulgt *Kunstneren* lige ned til vore Dage.

Hvad Exner som *Menneske* angaar, da kan det vistnok med Sandhed siges, at som hans Billeder er, saaledes er Manden.

En strikkende Fanøkone.

Mennesket og Kunstneren smelter sammen til et harmonisk Hele.

Lige saa mild, elskværdig og ærlig hans Kunst er, er ogsaa han selv, kun findes der i hans Karakter et Drag af blødt Tungsind, som ikke kendes i hans Billeder.

En doven Dreng.

Af ydre Begivenheder i hans Liv kan anføres, at han i 1864 blev Medlem af Kunstakademiet, i 1866 Medlem af det svenske Kunstakademi, i 1869 Ridder af Dannebrog, i 1876 Professor, 1888 Dannebrogsmand og i 1895 Kommandør af Dannebrog.

Det vil vist ikke gaa saa glat.

Huset skal tjæres.

Ved hans 50-Aars Jubilæum som Udstiller hædrede Kunstnerne ham ved at bringe ham et Fakkeltog.

Søger vi nu til Slutning at samle det Hovedindtryk, man modtager af Exners Kunst, da kan det vistnok med Rette siges, at de Træk, som særlig karakterisere denne, er Harmoni, Ynde og Naivitet.

Han er ikke de store Lidenskabers Maler, han giver ikke Publikum Gaader at gætte, hans Fremstiling er jævn, uaffekteret og ligetil.

Hans Hovedfortrin er hans Kompositionsevne og den Gave, han har til, indenfor det begrænsede Felt, han har valgt, at finde

Sangundervisning i en Skole paa Fanø.

en Rigdom af Motiver. Og, medens man hos saa mange andre Kunstnere, har let ved at se det konstruerede i deres Billeder, har man hos Exner altid Følelsen af, at hvad han maler, er kun, hvad han har set. Selv om Kunstneren vel nok i de fleste Tilfælde selv har opfundet sit Motiv, saa mærker man ikke dette,

Fremmedbesøg i et Fanøhjem.

saa ypperligt er Situationen givet, saa naturlig Grupperingen, at man synes, man har et Øjebliksbillede efter Virkeligheden for sig.

Hvad hans Evne til at karakterisere angaar, da har man indvendt, at denne ikke var synderlig dybtgaaende, men det maa tages i Betragtning, at de Personer, han skildrer, heller ikke ere saadanne, hvis Sjæleliv kan antages at være særlig indviklet eller sammensat.

Amagerbønders og Fanøskipperes Ansigter ere ikke furede af dybsindig Tænkning, men af Vejr og Vind, og der behøves

ingen sindrige Sjælsanalyser for at gengive deres Træk. Med dette in mente maa man indrømme, at det tidt med overordentlig smaa Midler er lykkedes Exner at gengive en Person, saa at man ikke blot har hans legemlige men ogsaa hans aandelige Habitus klart for Øje.

Man se f. Ex. i „Amagergildet“ paa den unge Bondepige, som sidder ved Bordet, udelukkende optaget af at suge paa et Kaffebrød, som hun har dyppet i Kaffen; skønt man ikke ser hendes Øjne, lyser dog hele hendes enfoldige Sjæl ud af hendes Ansigt, saa man synes at kende hver en Krog i hendes Tanke. Eller man se paa den gamle Opkøber og Musikant i Billedet „Præsentation for en Kender“! Har man ikke hele Manden lyslevende for sig: lidt sær, lidt gnaven, ikke saa lidt selvfølende over sit Dommerhverv — og vistnok Pebersvend.

Bedst af alt lykkes dog Børnetyper for Exner, og han har af disse skabt et helt Galleri. Man lægge f. Ex. Mærke til den Række af Variationer, der er givet i Billedet „Smaa Fættere og Kusiners Besøg hos den Nydøbte“. Det er i dette, som i saa mange andre af hans Billeder, Børnene, om hvilke Hovedinteressen samler sig. Kunstneren bemestrer Børnetypen, lige fra den pattebarnsagtige Tanketomhed til det mere bevidste Skælmeri hos de ganske unge Piger.

Synes end Exners Rigdom paa Motiver uudtømmelig, inden for en bestemt Ramme falde de alle: Folkelivsbilledets.

Hans Kunst er en lille skarpt afgrænset Verden for sig.

Den er som en stille, fredet Have. Ingen Ukrudt voxer der i den, ingen store alt overskyggende Træer, ingen sjeldne uden-

landske Blomster og Planter, ingen farvestraalende Chrysanthemum eller fantastiske Orkideer med sære, forvredne Former, men vort eget Lands hjemlige og venlige Blomster og Urter: Roser og Violer gror der, smaa Stedmodersblomster, Lavendler, Ambra og Rosmarin. Fuglene synge i Buskene, ingen Rovfugle lure paa dem, og der hviler en stille Søndagsfred fra Dag til Dag. Legende Børn færdes derinde, og glade unge Piger og Mænd vandre Arm i Arm i Havens Gange, medens venlige Gamle se med milde Øjne paa de Unge. —

Sandt nok, Livet er ikke en saadan fredfyldt stille Have, men har vi ikke flere end nok til at skildre Mørket og Uhyggen, Lidenskaben og Sorgen, — ogsaa for Glæden og Lyset maa der dog være Plads, og lad os være den gamle Kunstner taknemmelig, som bragte dem ind i de tusinde Hjem, hvor Gengivelser af hans Billeder ere Væggenes bedste Pryd.

Ved Udarbejdelsen af denne Monografi ere som Kildeskrifter benyttede: Jul. Lange, Nutids Kunst — Sigurd Müller, Nyere dansk Malerkunst — Philip Weilbach, Dansk Kunstnerlexikon — Carl Reitzel, Fortegnelse over Udstillingerne paa Charlottenborg — M. Goldschmidt, Nord og Syd — Flyveposten 1852 — C. Dalsgaard, Biografi af Exner, Ill. Tidende 1862 — Nic. Bøgh, Biografi af Exner, Hver 14de Dag — Clausen, Foreningen af 18de November — Udstillingskatalogerne.

